

KRATKA ZGODOVINA PODJETJA »MOTOR«

Predhodnik sedanjih »Loških tovarn hladilnikov« je bilo podjetje »MOTOR«. Njegovo zgodovino lahko delimo na dva dela: obdobje pred prihodom v Škofjo Loko in razvoj v Škofji Loki do začetka leta 1960, ko praktično neha obratovati pod tem imenom.

Njegovi začetki segajo v prva leta po osvoboditvi. Takrat so imeli v kletnih prostorih zaporov na Miklošičevi cesti v Ljubljani delavnice, v katerih so obsojenci izdelovali uniforme, obutev ter razne lesene in kovinske predmete. Iz teh delavnic so ustanovili 1. 1. 1947 Državno obrtno podjetje. Prvih nekaj mesecev se je podjetje urejalo in je postavilo otvoritveno bilanco šele 1. 4. 1947. Maja istega leta je bil imenovan strokovni svet, ki je vodil podjetje. Ker niso bile še jasno opredeljene pristojnosti med upravo zaporov in podjetjem, zato za prvo leto ni točne slike, kako je podjetje poslovalo.

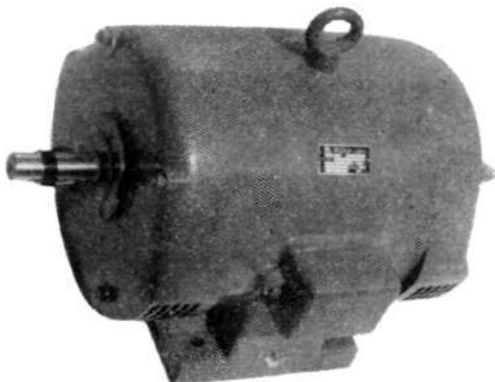
V začetku 1948. leta se je podjetje preselilo v grad na Igu in se preimenovalo v Državno elektrokovinsko podjetje »MOTOR«. Tam je dobilo boljše prostore in je tudi uredilo osnovne odnose z ostalimi službami ustanovitelja — ministrstva za notranje zadeve LRS. Tu se je podjetje že bolj usmerilo na proizvodnjo elektromotorjev. To so bili asinhronski elektromotorji iz sive litine z varjeno kletko. Delali so jih še na zelo primitiven obrtniški način, vendar so le izboljševali tehnologijo. Prvo leto so porabili za izdelavo enega motorja 85 delovnih ur, drugo leto 63, tretje pa 37. Borili so se kot vsa podjetja tistega časa s pomanjkanjem materiala, raznih sestavnih delov, energije in podobno.

Organizacija je bila enostavna: vodstvo in mojstri delavnic (čevljarske, mizarske, ključavničarske, elektro-delavnice, livarne). Vendar datira že iz tega leta »Osnutek organizacije planskega oddelka«, ki kaže napore, da se uredi delo. Za poživitve dela so bile v duhu tedanjega časa nameščene po oddelkih posebne parole: »Planski odderek je ogledalo podjetja«, »Planski sektor je ena glavnih naših nalog — v socializmu najvažnejša«, »Brez planske evidence, statistike in vsestranske kontrole ne moremo napraviti niti koraka v socializem (Stalin)« ipd.

Ta leta je podjetje imelo poprečno po osem civilnih uslužbencev, ostalih 200 pa je bilo obsojencev, ki so se pogosto menjavali. Podjetje je sredi 1. 1948 prevzel direktor Vladimir Logar, ki ga je vodil tudi še kasneje v Škofji Loki do konca 1959. leta. To leto so npr. izdelali 66 motorjev, za 51 pa sestavne dele, 23.450 gojzeric itd. Podjetje je v naslednjem letu vidno napredovalo. Uspeli so izboljšati tehnologijo, normirati delo in urediti nagrajevanje po količini in kakovosti. Tudi dober odnos do obsojencev je bistveno vplival na

produktivnost. Omenimo naj, da so že poizkušali iti s časom in so kot prvi v državi izdelali asinhronski motor z vlitto kletko. Osvojili so tudi novo gasilsko črpalko z motorjem »Rakovica« in odprli tako še eno panogo dejavnosti.

V letu 1948 so se iz cone B tržaškega ozemlja umaknili Angloamerikanci. Oropanemu narodu Primorske je morala osrednja Slovenija nuditi vsaj nekakšno zaposlitev in standard, čeprav tudi sama ni imela dosti. Tako so v tem primeru preselili iz Škofje Loke v Ajdovščino tudi bivšo Thalerjevo tkalnico. Tedanji vodilni loški politični delavci so ugotavljali, da Škofja Loka relativno vedno bolj zaostaja za industrijsko razvitejšim okoljem Gorenjske. Zato so tisti, ki so bili na primernih položajih, poskrbeli, da se je v Loko v izpraznjene prostore tkalnice preselil obrat »Motorja« z Iga, ki naj bi bil

Elektromotor PZ-4,2 kW

zametek kasnejše civilne strojne tovarne. Ta bi bila seveda primeren nadomestek za oddano tkalnico, ki je zaposlovala predvsem ženske.

Tako se je podjetje »Motor« preselilo z Iga, kjer mu je že primanjkovalo prostora, v Škofjo Loko. Primopredaja poslopij in inventarja je potekala med »Gorenjsko predilnico«, ki je do tedaj skrbela za zgradbe, in »Motorjem« od 15. 4. do 29. 5. 1950. Osnovna sredstva, ki jih je »Motor« prevzel po knjižni vrednosti, so bila:

tovarniške zgradbe	}	skupaj	1.525.889,58 din
skladišča			522.750,59 din
upravno poslopje		cca 5500 m ²	156.165,— din
zemljišče		(6529 m ²)	147.000,— din

Vrednost investicijske opreme, ki jo je vselil »Motor«, pa je bila tega leta 2.514.009,— din. Takoj ko se je »Motor« vselil, je začel s proizvodnjo. Ta pa je bila izredno pisana.

Vsako leto so tudi izdelali precej predmetov izven plana. Če je bil kateri teh izdelkov uspešen, so ga naslednje leto vključili v proizvodni program. Tako so kmalu postali prostori bivše tkalnice pretesni in je podjetje začelo iskati prostor za širjenje. Edino možno je bilo to med podjetjem in Selško Soro. Vendar je trajalo tri leta, preden je bilo urejeno lastniško vprašanje. Tako je podjetje lahko v letu 1955 začelo zidati na tem prostoru hali za montažo in livarno.

Za delovno silo — obsojence — so veljali naslednji pogoji: Delovni čas je bil 8 ur dnevno; za doseženo normo je npr. 1952. leta dobil obsojenec 5—15 din,

Tovarna Motor v Vincarjih

za presežek norme celotno vrednost presežka, za nedoseženo normo pa nič. Čisti ostanek zaslužka, (po odbitku obsojenčevih nagrad), se je odvajal na račun uprave KPD. Podjetje je moralo skrbeti za stanovanje, hrano in ogrev obsojencev in stražarjev. Obsojenci so bili izven delovnega časa zaprti na loškem gradu, za katerega je sklenil »Motor« najemno pogodbo z upravo uršulinskega samostana.

Norme so bile enake kot v podobnih manjših podjetjih. Obsojenci so bili vseh vrst. Seveda so imeli tudi zelo različno izobrazbo. Posebno v prvih letih, ko še ni bilo dovolj visoko strokovne civilne delovne sile, so izobraženi obsojenci dosti prispevali k modernemu načinu proizvodnje in poslovanja.

Mnogo nekvalificiranih obsojencev je v podjetju končalo industrijsko šolo in dobilo poklic. Nekateri so ostali v »Motorju« tudi po prestani kazni in so se stalno naselili v Škofji Loki.

Za ilustracijo o odnosu vodstva podjetja do obsojencev naj služi nekaj stavkov iz Poročila o delu obsojencev z dne 8. marca 1952:

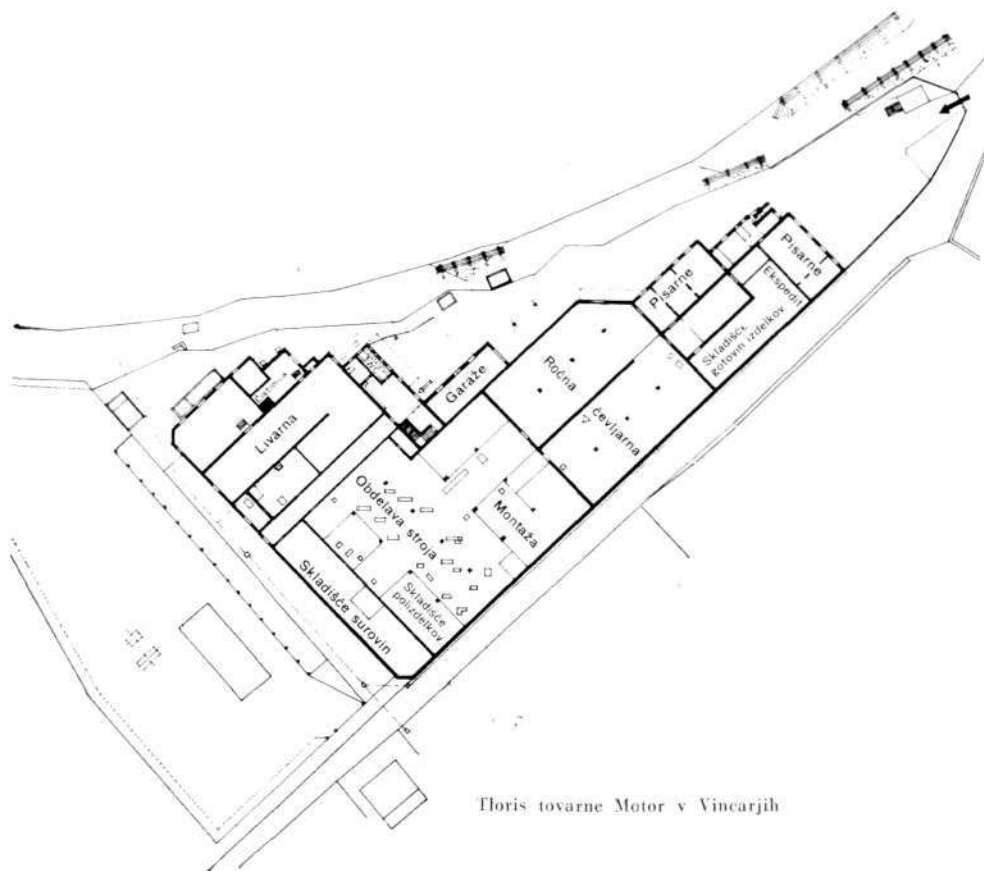
Po dosedanjih izkušnjah imamo za potrebno, da damo nekaj pripomb k načinu vzgoje obsojencev:

Delo v proizvodnih podjetjih naj bo normirano. S tem je dosežena najboljša kontrola proizvodnosti posameznih obsojencev ter najpreciznejši način nagrajevanja, ker dobi delavec dejansko le tolikšno nagrado, kolikor jo je z delom zaslužil. Za obračunavanje mezd in nagrajevanja pa bi bil še bolj primeren akordni način dela.

Dosedanje določilo, da se obsojencem izplačuje nagrada za delo v znesku 5–15 din na dan, je zastarelo in preveč šablonsko ter za proiz-

vodno podjetje neuporabno, ker tako pavšalno plačevanje paralizira delovni elan in iniciativo, tudi se ne morejo pravilno in objektivno nagrajevati obsojenci.

Določilo, da pripada obsojencu nagrada le, če izpolni delovno normo, naj bi se opustilo. Podjetje zaposluje v svoji proizvodnji obsojence z različno strokovno izobrazbo, ker se zahteva drugačna strokovna usposoblje-

Planis tovarne Motor v Vincarjih

nost kakor jo ima obsojenec. Kljub temu pa je delovni učinek takega obsojenca tolikšen, da nagrado zasluži, četudi ne doseže norme. Norme so postavljene na bazi storilnosti povprečnega delavca po veljavnih predpisih o normiranju del in je jasno, da jih vsakdo ne doseže, nasprotno pa jih strokovno kvalificirani obsojenci lahko visoko presegajo. Normirano je delo, ne pa delavec. Če bi upoštevali delavca, bi morali prav za vsakega delavca postavljati posebne norme, kar pa tehnično ni izvedljivo.

Plačilo obsojencu naj bi se vskladilo z novimi ekonomskimi cenami, ker z dosedanjimi nagradami ne more praktično ničesar nabaviti.

Praksa je dokazala, da se obsojenci mnogo bolj zanimajo za uspeh proizvodnje, ako se jim nudi možnost, da so udeleženi s svojimi nasveti pri celotni gospodarski problematiki in ekonomiki podjetja. Obsojenca

— delavca bi bilo treba uvajati v sodelovanje na gospodarskem področju podjetja in ga tako pripravljati za vključevanje v industrijo po prestani kazni. V ta namen bi kazalo dopustiti sodelovanje obsojencev v upravljanju proizvodnje, vsaj kot posvetovalne organe.

Zaradi stalnega menjavanja obsojencev kaže, da se na odgovornejše položaje v podjetju namestijo civilni nameščenci, da bi bilo možno obdržati nemoten proizvodni proces in tehnično administrativno poslovanje.

Kot smo videli je bila že v letu 1952 izražena misel, da bi v podjetju sprejeli večje število civilne delovne sile. Vendar to ni šlo gladko, ker so v ministrstvu za notranje zadeve zastopali stališče, da zadošča za prevzgojo enostavna zaposlitev obsojencev, npr. pleitenje košar. Vodstvo »Motorja« pa je težilo za okrepitev proizvodnje in za polno vključevanje podjetja v jugoslovansko in svetovno tržišče. Pri tem je imelo podporo političnih kadrov iz Škofje Loke in tako je ideja o moderni kovinski tovarni, predvsem tovarni hladilstva v naši občini zmagala. Ime »Motor« je ostalo, kovinarska dejavnost je ostala in se začela še intenzivneje širiti. Obseg proizvodnje je v glavnem neprestano rasel. Občasni padci so nastali le takrat, ko se je podjetje odpovedalo kakšni panogi dejavnosti.

Vrednost proizvodnje v milijonih dinarjev je bila:

v letu:	1948	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59
	15	35	42	60	260	415	500	450	550	470	712	1252

Od leta 1955 dalje je v podjetju čutili močno razgibanost in usmerjeno dejavnost. Na vseh področjih dela je podjetje močno napredovalo.

Pridobilo je nove sodelavce, predvsem iz bivših Schneiderjevih tovarn in iz bližnje kranjske »Iskre«. Ti so poleg že zaposlenih civilnih uslužbencev postali jedro proizvodnje.

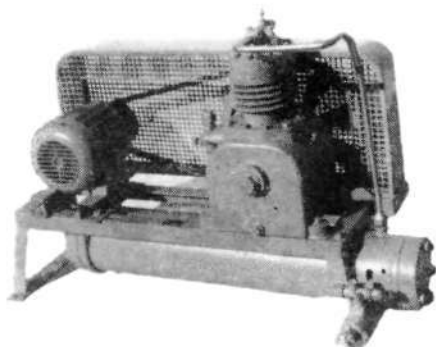
Nato so začeli graditi: novo halo za montažo, novo livarno, dva stanovanjska bloka. Nabavili so vrsto novih modernih strojev, ki so bistveno pripomogli k zvečanju proizvodnosti in dvigu kvalitete, npr. koordinatni vrtni stroj in kopirno stružilnico »Oerlikon«, stroj za tlačno litje aluminija itd.

Razvijali so nove tipe električnih strojev, gasilskih črpalk, predvsem pa so se po letu 1954 usmerili v hladilstvo. To leto so v »Motorju« izdelali prvo hladilno omaro s kompresorjem po načrtih bivše tovarne Schneider. Po dosegljivi dokumentaciji naj bi bila iniciator za izdelavo hladilnikov Agrotehnika iz Ljubljane. Vendar je bila najbrž samo prvi kupec, dočim je iniciativa zrasla drugje. Po ustnem izročilu najbrž od direktorja podjetja tov. Logarja in Nika Kavčiča. Precej so pripomogli kadri iz bivše tovarne Schneider, ki so imeli izkušnje iz hladilstva že izpred vojne, saj je bila v Škofji Loki izdelana prva hladilna naprava že v letih pred veliko gospodarsko krizo.

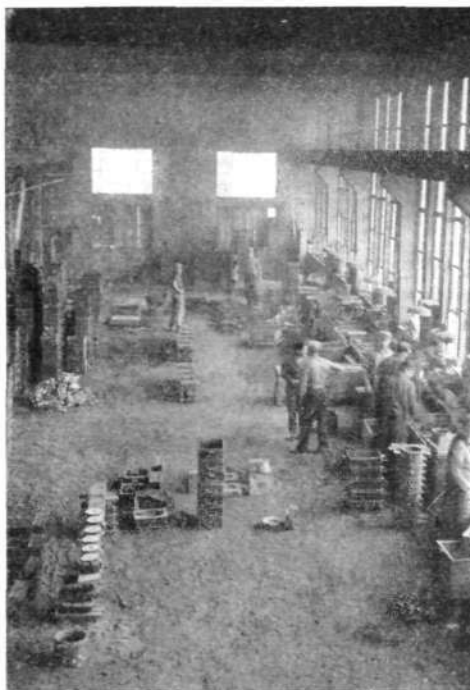
Prva hladilna omara v »Motorju« je bila opremljena s kompresorjem K III, izolirana pa je bila s plutovino. Bila je za današnje pojme precej predimenzionirana. Ker je v 20 letih od izdelave prvotnih načrtov precej napredovala znanost o izolaciji in so bili vpeljeni mnogo cenejši in ustreznejši materiali, kot je pluta, so v »Motorju« začeli razvijati novo vrsto omar. Pri tej je bila za izolacijo uporabljena steklena volna. Imele so zaobljene robove, ki so bili takrat še v modi pri hladilnem pohištvu. Prvi prototip nove omare

je bil izdelan l. 1955, nato pa so osvojili serijsko proizvodnjo omar naslednjih velikosti: 500 l, 1000 l, 1500 l in 1800 l. Ker so bili tudi kompresorji K IV in K V premočni za hladilno pohištvo, so v naslednjih letih začeli razvijati novo družino kompresorskih agregatov z oznakami K II in K III in z oznako Z za zračne in V za vodne. Od teh so se najbolj obnesli ZK II, ki so dajali od 650—1100 kcal/h pri standardnih pogojih.

V naslednjih letih so precej premišljali, v katero panogo hladilstva naj se podjetje usmeri. Izbira je bila široka: od gospodinskih hladilnikov preko večjih (za trgovino in gostinstvo) do velikih hladilnic in transportnih naprav.

Vodni hladilni agregat KV (po Schneiderjevih načrtih)

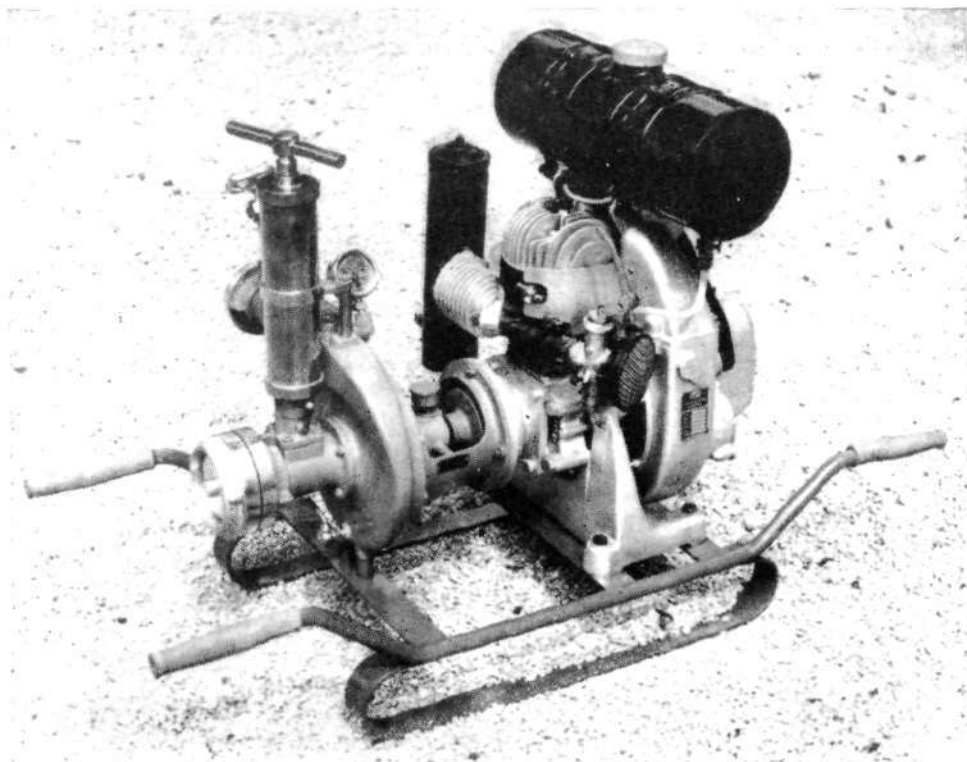

Livarna tovarne Motor v Vincarjih

Vsakega so poizkusili po malo, vendar so v tistih letih še najbolj uspevali v proizvodnji večjih hlajenih omar, sladolednih strojev in hlajenih pultov, ki so jih začeli izdelovati proti koncu 1958.

Tudi v opreči manjših hladilnic so imeli precej uspeha. Lep primer je tudi zadružna hladilnica za celo vas, ki so jo kot vzorec postavili v Vidmu ob Ščavnici.

Hkrati so razvijali in osvajali nove izdelke v okviru obstoječih panog. Stari program so dopolnili z novimi tipi elektromotorjev iz aluminija, z družino brusov in polircev in nekoliko kasneje z dvema novima gasilskima brizgalnoma: »Savico« (500 l pri 8 atm. — motor TMZ) po dokumentaciji obrtnika Zupana in »Soro« (800 l pri 8 atm.) po licenci in z motorjem poljske tovarne Wytbornia sprzetu mechanicznego, Bielsko-Biala. Osvojili so še več drugih tipov gasilske opreme, ki pa se niso obnesli.

Gasilska črpalka »Savica« (500 l)

Stara in nova področja so zahtevala velik napor in mnogo novosti na polju konstrukcije in tehnologije.

Zastarele dejavnosti so ali opustili (proizvodnjo železnih postelj) ali pa prenesli drugam: npr. čevljarno nazaj na Ig, žage v SKIP itd.

Da bi lažje prodirali na trg in nabrali potrebnih izkušenj, so začeli sodelovati z industrijsko skupnostjo »Maris«. Z njeno pomočjo so začeli sodelovati s firmo »Linde« iz Zahodne Nemčije, ki je omogočila prakso našim ljudem, mi pa smo pri njih kupovali večje kompresorje.

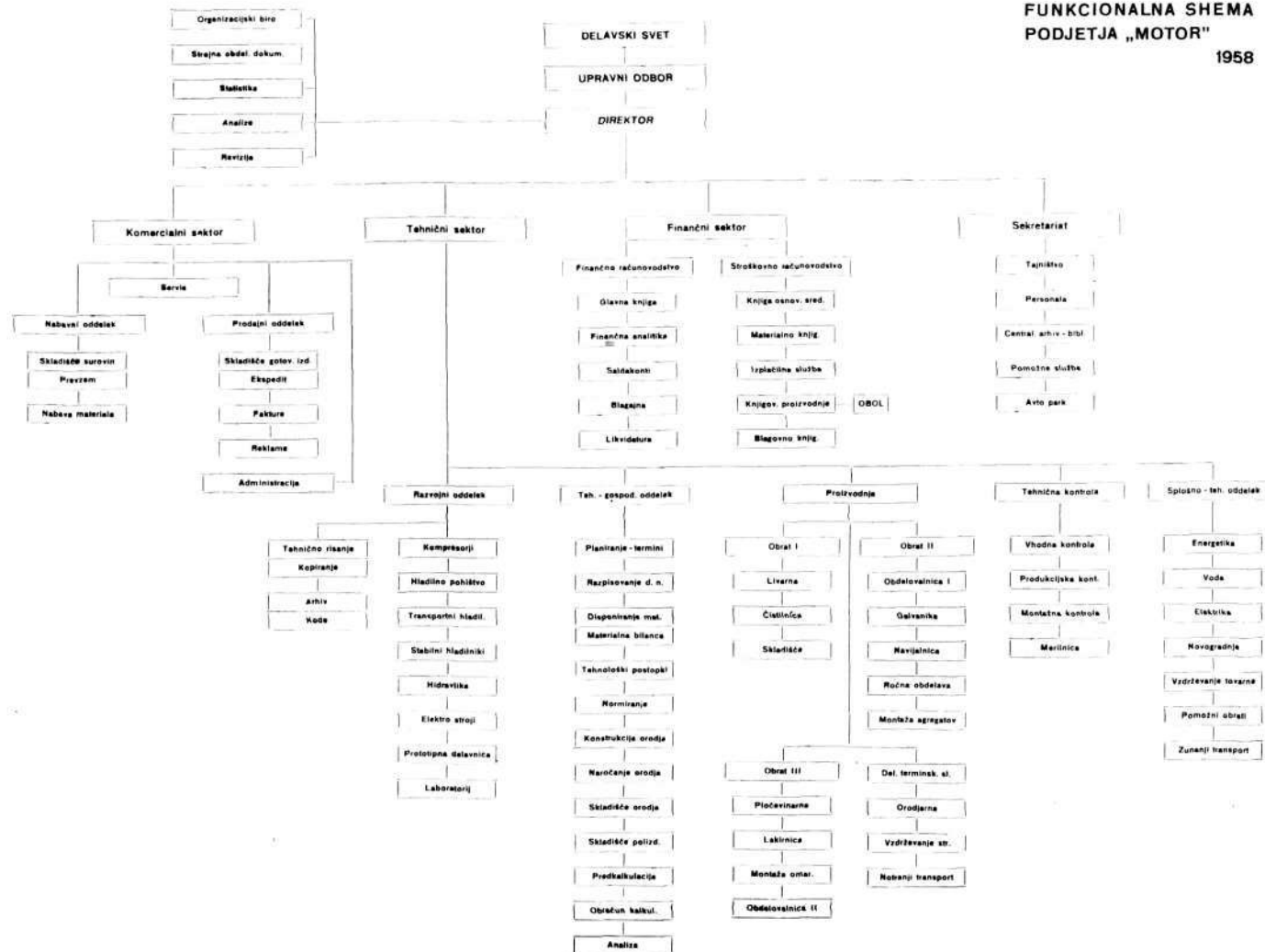
Tako širok program je seveda zahteval vrsto reorganizacij. Imenovana je bila komisija za organizacijo podjetja, ki je uredila osnovno delitev dela in novo obliko dokumentacije, v glavnem po vzoru »ISKRE«.

Da je bilo vse to dobro vsklajeno, so imeli zelo pogoste sestanke uprave in proizvodnega sveta.

Vse to je omogočilo, da so se lahko v letu 1957 že postavili bolj na lastne noge. To leto je bilo v marsičem odločilno. V začetku leta je bilo v podjetju že 57 civilnih uslužbencev in 255 zapornikov. Že na začetku leta so začeli razčiščevati pravni položaj podjetja. To jim je bilo potrebno zaradi vključitve v industrijsko skupnost »MARIS«, zaradi dodeljevanja deviz in kooperacijske pogodbe z »Lindejem«. Seveda pa tudi zaradi želje, da se v Liki čimprej razvije močno strojno podjetje. Po več sestankih v Ljubljani in Beogradu je Sekretariat za notranje zadeve LRS izjavil, da se strinja, naj se

FUNKCIONALNA SHEMA PODJETJA „MOTOR“

1958

»Motor« registrira kot gospodarska organizacija. Izjavil je tudi, da bo mogoče izpeljati reorganizacijo obrata v gospodarsko organizacijo najkasneje v treh do štirih letih. Začeli bodo zviševati stalno civilno delovno silo, nameščati civilne strokovnjake in jim omogočati strokovno izpopolnitev pri firmi »LINDE«. Lahko bi ustanovili organ delavskega samoupravljanja s pristojnostmi, kot jih imajo ustrezni organi pri gospodarskih organizacijah. Vse to se je v resnici zgodilo.

Precej »Motorjevih« ljudi, ki so postavili temelje hladilstvu pri nas, je dobilo osnovno znanje v »Lindejevih« tovarnah. Po »Lindejevi« dokumentaciji so bile izdelane 1958. leta tudi prve izložbene in prodajne hlajene vitrine IV-50 in PV-60, ki so še danes tržni artikel.

V začetku junija 1957 so izvolili prve organe samoupravljanja. Prva redna seja upravnega odbora je bila 14. 6. 1957 (predsednik Herman Lunder), delavskega sveta pa nekaj dni kasneje (predsednik Janko Japelj). Ti organi so najprej sprejeli »Pravila industrijskega obrata Motor«, nato pa še tarifni pravilnik. Vse to je potrdil DSNZ-LRS. Podjetje je začelo na veliko najemati civilno delovno silo, predvsem domačine. Bistveno pa se je razmerje popravilo, ko se je uresničil načrt, ki so ga pripravljali že nekaj let, da se je k »Motorju« priključilo Strojno kovinsko podjetje — SKIP — Škofja Loka. To je dalo tudi svoje prostore v stari Heinricharjevi žagi na Trati. Prav tako pa je še pomnožilo blagovni asortiment »Motorja« s svojimi proizvodi: betonskimi in maltnimi mešalci, velikimi pralnimi in likalnimi stroji (mungami), cirkular-kami itd. Tako širok program je zahteval ponovno reorganizacijo, premeščanje obratov ter predelavo in dodelavo stavb. Ob starih obratih SKIP na Trati so z udarniškim delom zgradili novo halo za montažo omar. Vse ostale so bile le na novo urejene.

V Poljanah je bil na razpolago nedograjen združni dom in dosti nekvalificirane delovne sile. »Motor« je prevzel ta dom in vanj 1. maja 1959 prenesel celotno proizvodnjo elektromotorjev (brusi, polirci, elektrostroji za kmetijstvo, električne sirene).

Ostala dejavnost se je po nekaterih premestitvah razporedila takole: v Vincarjih so ostale panoge, ki potrebujejo dosti industrijske vode in imajo več strupenih odpadkov. To so livarna, obdelava kompresorjev z galvaniko, montaža agregatov, obdelava in montaža gasilskih črpalk, orodjarna in vzdrževanje. Na Trato pa se je preselila izdelava hladilnih omar, vitrin in montaža individualnega hladilstva. Ti proizvodi zavzemajo veliko prostora in je zato bolje, da se izdelajo bliže železniške postaje, ker zahtevajo tako manj transporta. Na Trati so bili do 1959 urejeni naslednji oddelki: pločevinarna z lakirnico, montaža pohištva in ekspedit. Galvaniziranje se tja ni moglo prenesti zaradi nevarnosti, da pridejo strupi v talno vodo.

Preostalo proizvodnjo je podjetje oddalo: betonske in maltne mešalce — »Beltu« Črnomelj, velike pralne stroje — »HIMO« Maribor, ročne sirene in gasilsko armaturo — »KPD Dob pri Mirni«.

Važen za »Motor« je še dogovor, sklenjen dne 28. novembra 1958 med sekretariatom za notranje zadeve LRS in predstavniki tedanjega okraja Kranj in občine Škofja Loka. Ta vsebuje v kratkem tole: »Občina Škofja Loka in okraj Kranj sta pripravljena ob ukinitvi v prihodnjih letih prevzeti sredstva »Motorja« in jih plačati po veljavnih predpisih. Prispevki »Motorja« v pro-

računu se imajo od 1. 1. 1958 dalje za plačilo sredstev, ki jih bo kasneje prevzel v upravljanje.« Tako je v bistvu kolektiv s svojim delom v teh letih odkupil upravljanje v podjetju.

V skladu z dogovorjeno politiko je bilo v podjetju vedno manj obsojencev, oktobra 1959 pa je odšel zadnji. Takrat je podjetje imelo že cca 500 delavcev in 46 učencev. Dne 20. 8. 1959 je bilo 557 zaposlenih, od tega samo še 10 obsojencev. Največ jih je bilo v obdelovalnici (112) in v obratu na Trati (94). Med delavci je bilo 154 kvalificiranih in 84 visoko kvalificiranih. S to strukturo je

Oddelek tovarne Motor v Poljanah

tudi dočakalo leto 1960. Sredi decembra 1959 je podjetje zapustil dotedanji direktor tov. Logar. Že naslednje leto je podjetje poslovalo čisto po civilnem sistemu in je prešlo v novo rekonstrukcijo ter spremenilo ime. Lahko rečemo, da je bila leta 1959 končana druga razvojna faza podjetja »Motor«.

Vir: Arhiv LTH Skofja Loka

Zusammenfassung

KURZGEFASSTE GESCHICHTE DES UNTERNEHMENS »MOTOR« IN SKOFJA LOKA

Das elektrometallurgische Unternehmen »Motor« wurde 1947 in Ljubljana gegründet, um damit eine Arbeitsgelegenheit für Sträflinge zu schaffen. Im darauffolgenden Jahre übersiedelte es nach Ig am Südrande des Ljubljanaer Moores und stellte sich dort auf die Fabrikation von Elektromotoren ein. Unter anderem erbaute es den ersten Synchronmotor mit gegossenem Käfig des Rollenlagers in Jugoslawien. Im J. 1950 übersiedelte das Unternehmen nach Skofja Loka, wo ihm die Räume der einstigen Thalerschen Weberei zugewiesen wurden, die nach der Übernahme der Webmaschinen dieser Firma durch die Textilfabrik in Ajdovščina leer gelieben waren. In den ersten Jahren erzeugte das Unternehmen »Motor« Produkte verschiedenster Art. Die Mehrzahl der Arbeiter stellten Sträflinge, die im Schloß von Skofja Loka untergebracht waren. Später begann das Unternehmen neue Typen von Elektromaschinen und Feuerwehrrumpen herzustellen, worauf es sich nach 1954 auf die Erzeugung von Kältemaschinen verlegte. Es nahm immer mehr zivile Arbeiter auf und wurde Ende 1959 zu einem durchaus selbständigen Unternehmen mit ziviler Arbeiterschaft umgestaltet. Einen Teil seiner Betriebe übersiedelte es nach Poljane und nach Trata. Im Jahre 1960 wurde es neuerdings reorganisiert und erhielt den Namen »Loške tovarne hladilnikov« (= Kältemaschinenfabriken in Skofja Loka).